

O‘QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA PIRLS XALQARO TOPSHIRIQLARIDAN FOYDALANISH

Boy chayeva Sharifa Saidkulovna

SIRDARYO VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

*Aniq, tabiiy fanlar, maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta‘lim metodikalari
kafedrasi katta o‘qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligi darajasini o‘rganish bo‘yicha PIRLS xalqaro tadqiqot topshiriqlari maqsadi va mazmuni haqidagi umumiy ma‘lumotlar tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: O‘qish savodxonligi, tahliliy fikrlash, PIRLS, IEA

Аннотация. В этой статье был проанализирован общий обзор цели и содержания оценивания по изучению грамотности чтения у детей начальных классов в рамках международного исследования PIRLS-Прогресс в международном исследовании грамотности чтения.

Ключевые слова: Грамотность чтения, критическое мышление, PIRLS, IEA

Abstract. In this article, the general overview about the aim and the content of the assessment for studying reading literacy of the primary class children in the scope of the PIRLS- Progress in International Reading Literacy Study has been analyzed.

Key words: Reading literacy, critical thinking, PIRLS, IEA

Ayni davrga kelib globallashuv jarayoni jamiyatning barcha sohalarida avj olmoqda va o‘z navbatida, fan va texnikaning rivojlanishiga, iqtisodiyotning yuqori darajada o‘shishiga hamda ta‘lim sohasidagi integrasiya jarayoning yanada chuqurlashishiga olib kelmoqda.

Yosh avlodning intellektual faolligini shakllantirish nafaqat muayyan bir mamlakat balki xalqaro hamjamiyat uchun ham muhim masalaga aylandi. Shuning uchun ta‘lim sifati, ta‘lim sifatini baholash kabi masalalar bilan ko‘pgina xalqaro tashkilotlar davlatlarida ta‘lim sohasida baholashning PIRLS, TIMSS, PISA, TALIS kabi xalqaro baholash dars turlari amaliyotga tatbiq etilgan.

PIRLS - o‘qish savodxonligi darajasini o‘rganish bo‘yicha xalqaro tadqiqot —Ta‘lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA- (International Association for the Evaluation of Educational Achievement)ning asosiy tadqiqotlaridan biridir. Boston kolleji qoshidagi TIMSS va PIRLS xalqaro o‘quv markazi tomonidan boshqariladigan va 2001-yildan beri har besh yilda bir marta o‘tkaziladigan PIRLS to‘rtinchi sinfda o‘qish savodxonligini baholashning global standarti sifatida tan olingan.

Ushbu tadqiqotda O‘zbekiston ham ilk bora qatnashdi. 2001-yildan beri har besh yilda bir marotaba o‘tkazib kelinayotgan ushbu tadqiqotlarda mamlakatimiz ilk marotaba, dunyoning 60 dan ortiq davlatlari qatorida ishtirok etmoqda. Mazkur tadqiqotlarda respublikamizdagi **180 ta** maktabda tahsil oluvchi **5 948** nafar 4-sinf o‘quvchilari hamda ularning ota onalari, maktab direktorlari va sinf rahbarlari ishtirok etishshdi. Tadqiqotda ishtirok etuvchi maktablar va o‘quvchilar

tasodifiylik tamoyillari asosida tanlandi. 2021 yil 5-14 aprel kunlari O‘zbekiston maktablaridagi 4-sinf o‘quvchilarining matnni o‘qib tushunish darajasini baholash bo‘yicha (PIRLS) xalqaro tadqiqotlarida ishtirok etishdi.

Ta‘lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan amalga oshirilayotgan mazkur tadqiqot o‘quvchilarning umumiy o‘rta ta‘lim muassasalarining boshlang‘ich sinfida to‘rt yil mobaynida qay darajada bilimga ega bo‘lganliklarini aniqlab, butun dunyo bo‘ylab qiyosiy tahlil o‘tkazadi.

Shuningdek, PIRLS, yosh o‘quvchilar tomonidan maktabda va maktabdan tashqarida ta‘lim olishning katta qismini tashkil etuvchi, ya‘ni badiiy tajriba orttirish, ma‘lumot olish va undan foydalanish ko‘nikmalarini baholash kabi ikkita keng qamrovli maqsadlarni ifodalaydi.

Yana shuni aytilish mumkinki, ushbu dastur zamon bilan hamnafas qadam tashlaydi hamda o‘zining baholash mezonlarini zamonaviy talablarga muvofiq ravishda takomillashtirib boradi. Endi shu tadqiqotlarga tayyorlash jarayonida foydalangan bitta mavzu yuzsidan to‘xtalib o‘tsak.

KO‘PRIK USTIDAGI DO‘ST

Har gal dala hovlidan qaytayotganimda, yo‘lda ikki yalangoyoq bolakayni uchratar edim. Birining oti – Nikita, ikkinchisiniki esa Umidjon. „Ismlarini qayerdan bila qoldingiz?“ demoqchimisiz? O‘zlaridan-da. Voqea bunday bo‘ldi: hovlimdagi chog‘roq bog‘da ishlab, kechga tomon torgina yo‘ldan shaharga qaytayotsam, muyulishda qo‘qqisidan ro‘paramdan bir mashina chiqib qoldi. Yo‘l chetida bolalar o‘ynab o‘tirishardi. Shitob bilan kelayotgan mashinani o‘tkazib yuborish uchun shartta tormozni bosib, mashinani bolakaylarning shundoq tumshug‘iga tirab to‘xtatdim. Ular yalt etib menga qarashdi.

Jilmayib qo‘yishdi. Jilmayib deganim juda yumshoq chiqdi, „Bolakaylarning yuzlarida quyosh porlardi, quyosh!“ desam, ularning sevinchlarini aniqroq ifodalagan bo‘laman.

– Salom! – dedim men ham bolalarning sevinchidan ta‘sirlanib.

– Salom! – deya mashinaning ochiq oynasidan qo‘lini suqdi ularning mallatobi.

– Oting nima seni? – so‘radim men.

– Nikita, – deb javob berdi bola.

– Seniki-chi? – deb so‘radim nariroqda iymانبroq turgan qoramag‘izdan.

-Umidjon!

– Yoshing nechada, Nikita?

– To‘qqizda.

– Seniki-chi, Umidjon?

– O‘n ikkida.

– Bo‘ylaring teng-ku.

Ular javob o‘rniga yana jilmayishdi.

– Xayr, bolalar!

– Xayr, amaki!

Men mashinani yurg‘izib, yo‘limda davom etdim. Odatda, dam olish kunlarim dala hovlida kechadi. Bu yerga kelib-ketarkanman, deyarli har safar Umidjon-u Nikitaga ro‘para keladigan bo‘ldim. Ular ham uzoqdan mening

mashinamga ko‘zlari tushishi bilan o‘yinlarini tashlab, ko‘rishish uchun hozirlik ko‘rishardi.

O‘z navbatida, men ham beg‘ubor bolalarning shugina istagiga peshvoz chiqmasdan o‘tolmayman: tormozni bosaman, ular chopib kelib, biri sarg‘ish-qizil, boshqasi qoramag‘iz yuzlarida menga tanish, menga qadrdon bo‘lib borayotgan quyoshchalarni porlatgancha birin-ketin qo‘llarini oynadan uzatishadi.

Kunlardan bir kun Nikitani uzoqdan, muyulishdagi ko‘prik ustida ko‘rib qoldim. U yo‘lga ikki ko‘zini tikkancha oftobda javdirab turardi.

To‘xtadim. Bolakayning kayfiyati yo‘q edi. Kiyimi rosa kirlangan, yuzida ham quyoshcha aks etmasdi negadir. U mashinaning ochiq oynasidan indamaygina qo‘lini uzatdi.

–Salom! – dedim men.

–Salom! – dedi u.

–Umidjon qani?

–Umidjon mashg‘ulotga ketdi.

–Qachon keladi?

–O‘n ikki-yu o‘ttizda.

Soatga qaradim: mil o‘n ikki-yu o‘ttiz beshni ko‘rsatardi.

–Keladigan vaqti allaqachon bo‘libdi-ku.

–Ha.

–Qachondan beri kutyapsan?

–Ertalabdan beri.

–Qayerda, shu yerda, ko‘prikning ustidami?

–Ha.

–O‘ynagani boshqa bolalar yo‘qmi?

–Bor.

–Nega o‘ynamayapsan?

–Umidjonni kutyapman.

Men Nikitaga boshqa savol bermadim. Berolmadim. Chunki tomog‘imga bir nima kelib tiqildi. Asta qo‘zg‘alib yo‘limda davom etdim...

Mening Nikitadek biron do‘stim bormi, deyman xayolan. O‘zim ham biron Umidjonni do‘st tutib, quyoshning tig‘ida Nikita kabi kutdimmi?..

Mavzu bo‘yicha savollar.

1. Yozuvchi Nikita va Umidjon bilan qanday tanishdi?

---

2. Yalangoyoq deganda nimani tushunasiz? Fikringizni bayon qiling.

---

3. Bolalarning ismlari nima edi?

A) Nikita Umidjon

B) Umidjon Vova

C) Nurxon Nikita

D) Maykl Umidjon

4. Ushbu berilgan rasm matndagi qaysi so‘zga nisbatan berilgan deb o‘ylaysiz?

---

5. Nikita bilan Umidjonning yoshlari nechada edi?

- A) Umidjon 12 yoshda Nikita 8 yoshda
- B) Umidjon 10 yoshda Nikita 8 yoshda
- C) Umidjon 12 yoshda Nikita 9 yoshda
- D) Umidjon 10 yoshda Nikita 9 yoshda

6. Yozuvchining dam olish kunlari asosan qayerda o'tar edi?

- A) Tog' yon bag'irlarida
- B) Qishlaqda
- C) Shahar chetidagi uyda
- D) Dala hovlida

7. Ro'para so'zini tushuntirib bering, yoki ro'para deganda nimani tushunasiz?

---

8. „Bolakaylarning yuzlarida quyosh porlardi, quyosh!“ degan gapni siz qanday tushundingiz? Yozuvchi nima uchun bolalarga quyosh yuzli deb murojaat qiladi. Nima bolalarning yuzlari quyoshga o'xshaydimi?

---

9. Muyulish so'zining ma'nodoshini topib matnni o'qing.

Kunlardan bir kun Nikitani uzoqdan, ... ko'prik ustida ko'rib qoldim.

10. Nikita nima uchun g'amgin edi?

- A) onasi kasal bo'lganligi uchun
- B) do'sti kasal bo'lganligi uchun
- C) do'sti kelmagani uchun
- D) onasi urishgani uchun

11. Siz Nikitaning o'rnida nima qilgan bo'lardingiz? O'z fikringizni bayon qilishingiz mumkin.

---

12. Ayting-chi, sizning ham shunday do‘stingiz bormi? Agar do‘stingiz bo‘lsa uning ismini yozing.

---

13. Do‘stlik mavzusiga oid maqollar keltiring.

---

14. “*Ko‘prik ustidagi do‘st*” hikoyasini sarlavhasini yana nima deb nomlasa bo‘ladi?

---

15. “...tomog‘imga bir nima kelib tiqildi ” degan gapini qanday izohlaysiz?

---

16. “...tomog‘imga bir nima kelib tiqildi ” degan gapni yana qanday vaziyatlarda bo‘lishi mumkin?

---

17. Voqea yakunida yozuvchida Nikitaga nisbatan qanday his-tuyg‘u paydo bo‘ldi?

- A) Hayratlanish
- B) Hushyorlik
- C) Mehribonlik
- D) Bezovtalik

18. Muallif Nikitaning kayfiyati nima uchun yo‘qligini aytib o‘tmadi. Bu do‘stining kelmagani uchunligiga bitta dalil keltiring?

---

19. Ushbu hikoyadan qanday saboq olish mumkin?

Ushbu tartibdagi savollarni berishimiz o‘quvchilarni mavzuni yanada qunt bilan o‘qib tushunishga, fikrlar qobiliyatini rivojlanishiga ularni bilimli va nutqini ravon bo‘lishiga olib keladi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki o‘qish savodxonligi darslarida ham badiiy matn ustida ishlash jarayonida samarali ish turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq. Bunday darslarni tashkil etishda o‘qituvchilar maxsus tayyorgarlik ko‘rishlari, har bir matnning o‘ziga xos jihatlarini o‘rganishlari lozim. Bu kabi innovatsion darslarda PIRLS xalqaro baholash dasturi talablariga mos test va topshiriqlarni tuzish hamda ulardan unumli foydalanish mumkin deb o‘ylayman

Foydalangan adabiyotlar

1. U.N.Tashkenbayevning umumiy tahriri ostida. Xalqaro tadqiqotlarda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘qish savodxonligini baholash.

2. <http://www.pedagog.uz> - Toshkent davlat pedagogika universiteti veb sayti

3. M.Umarova va boshqalar. 3-sinf. O‘qish darsligi. Toshkent-2019y